

Expliqueu al llibre que un dels primers demògrafs catalans, en Josep Antoni Vandellòs, defensava l'eugenèsia el 1935 per salvar el futur de Catalunya. Ho feia perquè, en aquell moment, l'eugenèsia era un corrent a Europa?

—L'eugenèsia era un corrent a Europa, que estava reconegut com un moviment científic innovador. De moviments eugenèsics, n'hi havia des de l'anarquisme i el feminisme fins als nazis. Les polítiques eugenèsiques les va aplicar el govern nazi, per desgràcia, però també governs socialdemòcrates, com el suec o el nord-americà.

—Fins i tot, en Vallejo Nájera va fer experiments d'eugenèsia durant la Guerra Civil, des del camp franquista.

—Sí. I en Vandellòs va fer un manifest "Per la preservació de la raça catalana", per fer un institut d'eugenèsia a Catalunya, que van signar molts prohoms catalans, entre els quals Pompeu Fabra. Avui ens xoca, però l'eugenèsia era un corrent hegemònic en tots els colors polítics. Evidentment, les implementacions polítiques van ser molt diferents. I és clar que, després de la Segona Guerra Mundial, precisament perquè els nazis ho havien portat a un extrem, va ser desacreditat científicament.

—Per què comenceu amb Vandellòs, doncs?

—Perquè ell és un científic reconegut, dins del context de l'eugenèsia, però a nivell internacional. I no és el primer però sí el més famós demògraf català. I també perquè va tenir influència en el nacionalisme conservador català i, concretament, en Jordi Pujol.

—Vandellòs alertava que els catalans s'acabarien si no reaccionaven davant de tanta immigració?

—Sí, l'eugenèsia els preocupava, no per la quantitat sinó per la qualitat de les poblacions. Aleshores, feien creure que, dins d'un mateix país, hi havia qualitats diferents de persones que, en el fons, estaven traduint o les classes socials o el concepte de raça estratificat en la societat. Al final, el discurs era que els que venien de fora o les classes proletàries eren inferiors, diferents o alienes. En aquest sentit, Vandellòs es preocupa pel creixement de la població immigrada però també era conscient que la burgesia catalana necessitava aquesta població

“Cal reconèixer la immigració com un dels mites fundadors de Catalunya”

El sots-director del Centre d'Estudis Demogràfics, Andreu Domingo (Saus, Alt Empordà, 1959) publica 'Catalunya al mirall de la immigració. Demografia i identitat nacional' (L'Avenç, 2014), on analitza l'evolució de les teories i les polítiques demogràfiques i d'immigració al Principat.

JORDI PLAT

per una qüestió endogàmica de la pròpia evolució de la població de Catalunya des de feia segles. Llavors la seva pregunta era com muntar una política demogràfica

—i sobre immigració— si fóssim un Estat independent, si tinguéssim fronteres. I comença a fer un discurs —que, per desgràcia, vigeix encara en alguns Estats

receptors d'emigració—, el discurs de la por: “De fora vingueren que de casa ens trageren”, que és la part més negativa. Però el que m'interessa és que la burge-

sia no opta per l'extrem dels nazis sinó que treuen ferro a la cosa i decideixen que la millor opció es barrejar-se amb els nousvinguts, com abans millor.

—**Per què?**

—Posaven a la balança les opcions de quedar-se sense mà d'obra barata i barrejar-se i van triar la segona, que, a més, permetia l'assimilació. No deixa de ser interessant. A més, això prova la tesi del meu llibre, que és que els discursos s'estan doblgant a una realitat demogràfica: en un sistema que creix centrat en la immigració, un discurs que comença sent xenòfob i racista, acabarà ficant en el bell mig de la definició d'identitat la immigració mateix, per una necessitat. Però és un procés llarg.

—**Quina és la influència de Vandellòs en Pujol?**

—La burgesia catalana tenia un problema de legitimació. No podia legitimar-se en Cambó, perquè havia estat implicat en el cop d'Estat. A Pujol li anava bé Vandellòs perquè era republicà del tot, es va exiliar i no va tornar —havia mort als EUA després de molt temps a Veneçuela—, era afí a ERC en el seu vessant més moderat d'Acció Republicana. Vandellòs era un senyor d'ordre: li feien por els anarquistes, li feien por les dones, li feien por els canvis...

—**Tot li feia por.**

—Sí, era molt conservador. En el fons podem trobar el Pujol més pur i dur en el sentit que moralitzava les actituds individuals per explicar els comportaments col·lectius: això de “la culpa és teva perquè no tens prou fills”. Això és molt pujolià però és molt vandellojà. I a Pujol li permetia fer una referència republicana però d'un senyor que era molt cristià i molt nacionalista. A més, feia demografia. Utilitza la demografia per explicar els cicles de creixement i decadència de Catalunya, comparant-ho a més amb la demografia castellana. Vandellòs tenia tot un cúmul de factors que a Pujol li anaven bé. I dic Pujol com a representant de la burgesia catalana. Es podia sentir identificat, en les preocupacions i les anàlisis, i li donava un relat sobre la por a la immigració, però dins del context que també és necessària per a la burgesia. Tot i que el context és diferent.

—**Les teories de Vandellòs són del 1935?**

—Sí, i jo crec que ho escriu el 1934, coincidint amb els fets d'Octubre, amb la

crisi institucional i la malfiança del Govern espanyol —que, efectivament, acaba suspent l'autonomia i engarjolant tot el Govern de Catalunya. Vandellòs serà un dels que perdrà la feina, ja que havia estat recentment nomenat director d'un Institut d'Economia de Catalunya. El cas és que Vandellòs, en aquell moment, no es podia imaginar que la desfeta de Catalunya seria tan gran ni que les migracions deixarien en un nivell ridícul aquelles que ell veia com una amenaça.

—**Voleu dir que Pujol fa servir les teories de Vandellòs en un moment posterior amb una Catalunya molt diferent?**

—Sí, i Pujol tindrà dos períodes diferents. Al començament, defensa d'una manera molt vandellojana el paper de l'immigrant, en el sentit que està preocupat per accelerar la seva integració —però quan defineix integració està parlant d'assimilació. Per a ell un immigrant és un ser inferior sense cultura i integrar-se vol dir començar de zero en allò que Pujol identifica com la cultura catalana, que és la seva pròpia doctrina política. Per a ell ser català és una manera d'entendre el país.

—**I cita Vandellòs?**

—El cita. I també difon Vandellòs. El primer llibre que Pujol deixa a Candel quan li encarreguen *Els altres catalans* —com una ampliació d'un article que havia escrit per a la revista La Jirafa— és de Vandellòs. Després Pujol ho ha justificat dient que era perquè veies les xifres que analitzava Vandellòs. Però no, no. Era per transmetre-li tot el missatge ideològic de Vandellòs. De tota manera és molt interessant la confluència de Pujol i Candel. Pujol escriu els seus primers pamflets sobre “La doctrina catalana”, el 1958, inspirat en Vandellòs. Per a Candel, el fet d'haver-se llegit el llibre farà que *Els altres catalans* sigui, en certa mesura, un diàleg amb Vandellòs, un diàleg que no assumirà les tesis més reaccionàries del demògraf: allà on Vandellòs veia una dificultat, Candel veu un avantatge. En certa manera, a Candel li servirà per dir que Catalunya funciona d'aquesta manera: a base de rebre immigrants que després s'integren; la integració demogràfica vol dir que també les dones immigrants tennen una fecunditat més baixa i es tornen a necessitar més immigrants. És com el joc de la piràmide: sempre necessites gent que hi vagi entrant per sota. Això

ens fa rellegir una altra vegada la història de Catalunya.

—**I Candel també influeix en Pujol.**

—Això pressiona el mateix discurs de Pujol, que, quan fa referència a la immigració, farà servir imatges que alguns dirigents socialistes i comunistes havien utilitzat. En Rafael Campalans deia que “en una visió futurista del país, els fills dels immigrants ja són catalans”. D’aquí a la definició de Pujol de “català és qui viu i treballa a Catalunya” només hi ha un pas.

—**O sigui que Pujol passa de Vandellòs a Candel?**

—Passa a conformar, amb el que deia Candel, un discurs molt més obert que prefigura el que després entendrem per interculturalitat quan després arribarà l'onada immigratòria. En el fons ve a dir que no hi ha una integració en el sentit d'assimilació sinó que el país es fa entre immigrants i no immigrants i el producte, la trobada de tots els col·lectius, és el que fa la identitat de Catalunya. Això és molt important perquè marca un abans i un després. Passes d'un discurs eugènic xenòfob a un discurs pràcticament intercultural. Què es pot criticar? Que després, quan Pujol arriba al Govern, en un moment que no hi ha immigració, el seu discurs torna a Vandellòs perquè ha mantingut una ambigüitat en la definició que li permet interpretar integració en el sentit progressiu o en el sentit assimilacionista. Això explica en part el fet d'haver centrat només en aspectes lingüístics la integració, i no haver-se preocupat per la integració social dels immigrants. Això és un error, tal com està definit el model demogràfic de Catalunya. També és cert que en l'actualitat tots els països desenvolupats tenen aquest sistema complex de reproducció, que vol dir que creixes més per la reproducció social —en aquest cas, la immigració— que no pas per la purament biològica.

—**Quan hi ha desenvolupament, baixa la natalitat; això es compensa demogràficament amb immigració; els descendents tenen també una baixa natalitat, la qual cosa es compensa amb una nova onada immigratòria.**

—És interessant veure com aquesta transformació es dona, factualment, a Catalunya i com es dona en els discursos. Per això, a l'última part del llibre, analitzo que hi ha un discurs sobre la immigració que es descobreix, tant a les obres

JORDI PUJOL

escrites com en el desplegament jurídic i institucional que es pot desenvolupar —és a dir, el que és competència de la Generalitat de Catalunya. Però també el que els polítics catalans i la societat civil han mirat de canviar actuant com a *lobby* sobre la política espanyola. És a dir, els grups catalans van tenir molta importància a fer acceptar la nova regularització del 2005 o en la llei d'estrangeria de 2000, abans que Aznar tingués la majoria absoluta.

—**Van jugar un paper important?**

—Sí. Això s'ha de destacar. De l'any 2000 fins a l'actualitat, la política espanyola sobre immigració és molt criticable i va anar a batzegades —depenia del Govern de torn—; i a la catalana també se la pot acusar de ser reactiva, però en el context europeu —i sobretot amb els governs socialistes— eren molt més progressistes que qualsevol altre país europeu. I anaven a contracorrent: quan aquí més s'obria aquesta política, a Europa s'estava tancant. Els ciutadans d'altres països, quan els expliques que aquí l'immigrant en situació irregular pot tenir dret a la sanitat o a l'escolarització, es tiren les mans al cap. No ho entenen. En canvi, crec que aquest és un dels nostres avanços més importants, a nivell polític.

—**Fins i tot Aznar es va veure forçat a fer una regularització.**

—Sí. El gran canvi que vam fer és passar d'aquelles amnisties extraordinàries a un sistema de regularització individual i continuada, en el qual no esperes a tenir una bossa d'irregulars per fer una amnistia sinó que, a mesura que la gent arrela en el país, pel fet de demostrar la

seva integració en un municipi —i això és important perquè donava un paper important a l'administració local—, pots obtenir la ciutadania. Intento sempre posar en relació el que passa a Catalunya amb el que està passant arreu del món. De manera que vivim fenòmens que no són excepcionals.

—**Aquesta línia política majoritària a Europa, de tancament a immigrants extracomunitaris, ara s'està estenent als europeus sense feina.**

—A Europa, els discursos han anat per un costat i les accions per un altre. Això s'ha posat encara més en evidència quan ha arribat la crisi econòmica. Amb la crisi hi ha hagut un replegament a polítiques més restrictives en matèria d'immigració, que ja no afecten els extracomunitaris sinó els ciutadans mateixos d'altres països de la UE.

—**Al final reivindica vostè el paper de la immigració en la identitat catalana.**

—Volia reivindicar que, si l'emigració és tan important en el sistema demogràfic a Catalunya, ha d'estar també reconeguda en la nostra identitat. Cal reconèixer com a mite fundador de la nació la immigració. Catalunya té com a mites fundadors aspectes relacionats amb la sobirania: per començar, la independència dels francs, amb el mite de l'escut; l'expansió i organització, amb Jaume I i, si vols, Pere el Cerimoniós; la pèrdua de les institucions (1714). Dins d'aquest relat sobre les estructures d'Estat, que ara és molt viu, reivindico reconèixer que som un país d'immigració, tenint en compte que més del 70 per cent de la població que viu a Catalunya en aquests moments és producte directe o indirecte de la immigració del segle XX o XXI. Això vol dir que o bé són immigrants o un dels seus ancestres (pare, mare, avi o àvia) han emigrat en els últims cent anys. No ens podem permetre pensar que aquest no és un mite fundacional. Això és important perquè els mites són el reconeixement d'un relat sobre uns orígens comuns que et permeten recollir una experiència política i projectar-la cap al futur. Però això, un cop acceptat, t'obliga a replantejar-te el teu passat. Si acceptem això, no podem veure el nostre passat com el veiem ara. I ens hem de projectar en el futur d'una altra manera.

Àlex Milian